

“NIŠE IN ODLIČNOST SLOVENSKE DIPLOMACIJE 2030/2040”

Projekt strateškega predvidevanja
Ministrstva za zunanje in evropske zadeve

Kazalo

UVOD	2
I. NA SONČNI STRANI MAVRICE OZ. NA POTI K DRUŽBI BLAGOSTANJA	4
II. TIRANIJA PANJA OZ. SREDNJI VEK 2.0	6
III. TEHNOLOŠKA NADVLADA KOT GLOBALNA MOČ OZ. V PASTI TEHNOLOGIJE	8
IV. BOJ ZA PREŽIVETJE OZ. ZATON ČLOVEČNOSTI	10
ANEKS 1: RAZLAGA MEDOTOLOGIJE	12
ANEKS 2: ZAČETNA LITERATURA	13

RLM

Uvod

Strateško predvidevanje (*(strategic) foresight*) je pristop vpogleda v prihodnje trende, poznan že desetletja; pravi zamah pa je dobil po pandemičnem šoku Covid-19. Gre za sistematično raziskovanje prihodnjih priložnosti in tveganj za sprejemanje informiranih odločitev danes. Združuje raziskovanje, analizo in kreativno razmišljanje (prepoznavanje ključnih trendov in izzivov v prihodnosti) za pripravo različnih možnih prihodnosti, za oblikovanje trajnostnih strategij v negotovih in dinamičnih okoljih ter tudi za vplivanje na smeri razvoja v prihodnje.^[1]

Strateško predvidevanje ni "čarobna krogla" za napovedovanje prihodnosti. Prihodnost ostaja negotova, a sistematično razmišljanje o njej, nas osvešča o prihodnosti, sili v razumevanje trendov ter zavedanje o multiplih možnih prihodnostih. Gre za aktivni pristop spremljanja razvoja trendov, ki presenečenj sicer ne odpravi, zmanjša pa šoke, opolnomoči ljudi in jih pripravi na različne scenarije ter s tem izboljša kakovost odločitev.

Morda je v strateškem predvidevanju sam proces razmišljanja, dialoga, angažiranega raziskovanja in poglobljenega razmišljanja celo pomembnejši od končnega proizvoda. V vedno bolj kompleksnem svetu, v katerem vlada občutek, da čas teče vse hitreje, zaradi česar narašča nepredvidljivost ter strah, obenem pa smo priča eksponentnemu razvoju tehnologije in znanosti, je pomembno, da se razvije način razmišljanja, ki je sposoben:

1. identificirati trende razvoja in zaznati "motilce" oziroma disruptivne momente (*weak signals*);
2. razviti povezovalni način razmišljanja: tako med ljudmi kot med različnimi panogami, trendi...;
3. krepiti zavedanje o povezanosti ter soodvisnosti ter o možnih (tako pozitivnih kot negativnih) posledicah razvoja.

Strateško predvidevanje torej uporabljamo za boljšo anticipacijo, za inovacije pri sprejemanju politik ter odločitev ter za pripravo oz. odpornost na prihodnost (za uspešnost v prihodnjih spremenjenih razmerah).

O NAŠEM PROJEKTU STRATEŠKEGA PREDVIDEVANJA

Za organiziranost projekta so bile najprej razdeljene vloge. V vlogi sponzorja oz. naročnika je ministrica za zunanje in evropske zadeve podala naslov projekta, in sicer »Niše in odličnost slovenske diplomacije 2030 / 2040«. V vlogi moderatorja oz. facilitatorja sem nastopila Sabina R. Stadler. Skupina sodelujočih razmišljujočih udeležencev projekta se je prostovoljno odzvala na poziv k sodelovanju (tim je bil uravnotežen po spolu, po starosti, po vsebini, tudi notranja in zunanja služba). V vlogi sekretarja projekta (*pen-holder*) je ključno vlogo odigrala študentska pomoč ZAN, saj smo vsi v projektu sodelovali ob opravljanju svojega rednega dela.^[2]

Metodologija

Projekt je potekal 8 mesecev (december 2023 – julij 2024) v obliki rednih hibridnih srečanj vsakih 14 dni (skupno 15 srečanj). Pri projektu so bile uporabljene različne metode:^[3]

1. Pregled obzorja (*horizon scanning*),
2. Analiza (mega)trendov (*(mega)trend analysis*),
3. Združevanje trendov po metodi STEEP,
4. »Kolesarjenje v prihodnost« (*future wheels*),
5. Pisanje scenarijev (*scenario writing*),
6. Metoda kvadranta (*quadrant method*),
7. Participativna metoda (*participatory method*).

[1] Ostaja veliko število različnih definicij strateškega predvidevanja, a vsem je skupno proučevanje prihodnosti za čim bolj informirano in strateško odločanje danes.

[2] Zaradi takšnega pristopa je projekt potekal brez finančnih posledic za MZEZ.

[3] Metode so pojasnjene v aneksu 1

Osrednjo vsebino so oblikovali udeleženci, diplomati MZEZ. Kljub pestrosti nabora udeležencev in uporabljeni participativni metodi se zavedamo določene pristranskosti končnega izdelka, ki so jo izpostavili tudi nekateri sodelujoči. Zavedamo se, da je končni izdelek – tako zaradi (splošne) kognitivne pristranskosti kot tudi zaradi določenega naslova projekta – geografsko in konceptualno evro-centričen.

Kaj ta izdelek prinaša?

Namen prvega projekta strateškega predvidevanja v MZEZ je bil večplasten. Gre za:

- a) uvajanje trenutno najaktualnejšega načina razmišljanja v svetu tudi v MZEZ,
- b) nekonvencionalni postopek dialoga in sodelovanja, ki presega utirjene načine dela in
- c) nov izdelek, ki naj bi nastavil »ogledalo« stanju in situaciji na MZEZ ter opremil institucijo z nasveti za ustrezno pripravo za naprej – in sicer v smeri štirih možnih prihodnosti (štiri scenarijev).

S projektom torej vpeljujemo nov način dela, ki naj bi vodil k multidisciplinarnemu in širokemu razmišljanju in dialogu, usmerjal pogled vnaprej, združeval (*pooling*) znanje in odpiral obzorje vsem(u).

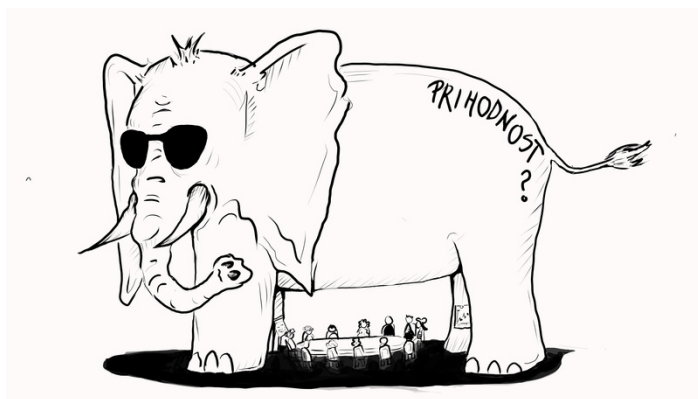
Kako dalje?

Tim sodelujočih je navdušeno pozdravil izkušnjo: od krepitve timskega dela do možnosti alternativnega razmišljanja, od odprte komunikacije do inkluzivnosti procesa, od preseganja običajnega diskurza do spodbujanja ustvarjalnosti in identificiranja obstoječih pomanjkljivosti v sistemu MZEZ. Na podlagi izvedenih pogovorov in konzultacij ter z vključevanjem v aktualne nadnacionalne mreže strateškega razmišljanja^[4], takšen način dela v diplomacijah postaja norma in vsakdan. Tudi na podlagi lastne izkušnje predlagamo uvajanje več tovrstnega pristopa. Potreben bo dialog z vodstvom MZEZ o podrobnostih ter pričakovanih oz. načrtovanih rezultatih/produktih.

OSEBNA ZAHVALA

Za zaključek tega uvoda velja zahvala ministrici in vodstvu MZEZ za podporo ideji in projektu. Posebej velika zahvala pa gre kolegom, ki so se kot udeleženci odzvali povabilu k sodelovanju in prostovoljno ter poleg rednega dela ključno prispevali k temu projektu. Bili ste odlični! Po abecednem vrstnem redu so navedeni tisti, ki so vztrajali od začetka do konca (v začetku nas je bilo cca. 20): Natalia Al Mansour, Andrej Dernovšček, Aleš Dobnikar, Klementina Goličnik, Matej Gregorec, Jasna Koblar, Smiljana Knez, Alenka Košir, Marjana Prvinšek Bokal, Andraž Zidar in študentka Rea Lara Mrhar (njej posebej hvala tudi za vlogo »pen-holder«-stva in grafičnega oblikovanja).

Sabina R. Stadler,
vodja projekta

“Elephant in the room”, RLM

[4] Npr. OECD Foresight Network, WEF Global Foresight Network, ESPAS (EU)

I. NA SONČNI STRANI MARVICE OZ. NA POTI K DRUŽBI BLAGOSTANJA

PRIZORIŠČE: *Visoka raven varnosti in velika (ter uspešna) vlaganja v tehnološki razvoj ustvarijo temelje za družbo blagostanja, ki se razvija ob uspešnem prenosu tehnološkega znanja v prakso v smeri trajnostnih rešitev na eni strani ter predpostavki spoštovanja temeljnih svoboščin, demokracije, človekovih pravic in vladavine prava na drugi. Država, ki deluje na tak način, uživa ugled v svetu, je varna ter odlično vpeta v mednarodno okolje in ga sooblikuje. Svet je na poti h globalni družbi enakosti.*

Družba

Osnovne potrebe so zagotovljene in sistemi skrbijo za osnovne socialne dobrine, kot so šolstvo, zdravstvo in socialna zaščita/oskrba. Svetovna populacija še narašča, podnebne spremembe in druge okoljske omejitve zahtevajo nove tehnološke rešitve, med drugim za bivanje (v vesolju, pod zemljo ter na vodi), pa tudi nove storitve. Stabilnost in blagostanje držav prispevata k lažjemu upravljanju z migracijami. Manjše razvojne razlike na globalni ravni sicer krčijo njihov obseg, vendar hkrati zaostrijo globalni boj za usposobljene človeške vire. Preobraženi in demografiji prilagojeni izobraževalni sistemi povečujejo raven blagostanja.

S pomočjo novih tehnologij se rešuje negativno problematiko padajoče rodnosti in staranja prebivalstva; s pomočjo naprednih medicinskih tehnologij se podaljšuje življenjska doba. Poudarek je na preventivi. Nove oblike dela prispevajo k bolj vključujoči družbi. Ljudje sobivajo z visoko inteligentnimi roboti, ki pod nadzorom človeka in z ustrezno kodificiranim algoritmom opravljajo delo tudi na bolj zahtevnih delovnih mestih. Percepcija svobode posameznika ter kakovost življenja sta na visoki ravni. Demokracija se krepi zaradi novih načinov odločanja, z uporabo strateškega predvidevanja, umetne inteligence in večje participacija civilne družbe. Posledično se povečuje zaupanje v institucije.

Tehnologija

Države so se dogovorile za skupna pravila oziroma pravne norme o razvoju in uporabi tehnologij ter o upravljanju z naraščajočim obsegom (občutljivih) podatkov v velikih podatkovnih bazah. Visoko razvita in mednarodno kodificirana tehnologija prispeva k trajnostni rabi energetskih, vodnih in drugih virov ter zanesljivi oskrbi z njimi; tehnologija omogoča izrabo virov pod zemljo, pod morskim dnom in v vesolju. Takšno okolje omogoča dodaten pospešek tehnološkega napredka (npr. razmah kvantnega računalništva). Tehnološka razvitost povečuje ugled držav in deluje odvrčalno ter s tem veča varnost. Morebitno grožnjo predstavlja možnost militarizacije tehnologije in posledična robotizacija potencialnih vojn; tovrstno tehnologijo države razvijajo za potrebe (taktike) odvrčanja ter za primer, če se obdobje miru in blagostanja konča.

Izobraževalni sistem se prilagaja tehnološkemu napredku na vseh ravneh in področjih (vseživljenjsko učenje, meddisciplinarno sodelovanje, prepoznavajne dezinformacij, fokus na sposobnostih in talentih, učenje na daljavo, individualni digitalni učitelji). Visoka izobraženost in visok standard življenja spodbuja ustvarjalnost in sodelovanje.

Okolje in gospodarstvo

Razvoj novih tehnoloških rešitev in njihova uspešna uporaba v gospodarstvu in upravljanju z državo omogoči visok življenjski standard. Gospodarstvo je dobro vpeto v mednarodni okvir. Splošna/globalna dodana vrednost raste. Tak razvoj vodi k še večji prepletenosti nacionalnih ekonomij in s tem globalnega gospodarstva, kar povečuje zunanjo menjavo, soodvisnost in krepi idejo globalnega enotnega trga. Države oblikujejo pravila delovanja, ki prepovedujejo in sankcionirajo izkoriščanje šibkejših.

Države so se na mednarodni ravni zavezale k novim, še ambicioznejšim ciljem trajnostnega razvoja, v sklopu česar veliko vlagajo v krožno gospodarstvo, zaščito biotske raznovrstnosti in trajnostno multikulturno kmetijstvo.

Mednarodna politika

Svetovni red je osnovan na multilateralizmu in regionalnih ter podobno mislečih zavezništvih držav, ki temeljijo na vrednotah. Tak svetovni red stremi k enakomernejšemu deljenju dobrin in virov ter zagotavljanju varnosti in več blagostanja za vse. Multilateralizem ni več le način sodelovanja, ampak stanje sveta.

Čeprav države ostajajo osrednji subjekt mednarodnih odnosov, je prisoten okrepljen položaj in konstruktivna vloga nedržavnih akterjev (npr. multinacionalnih podjetij, centrov tehnološkega napredka, velikih mest, NVO). S ciljem krepitve demokracije, človekovih pravic in svetovnega reda se veliko pozornosti usmerja v kodifikacijo njihovega delovanja (trend razvoja mednarodnega v globalno pravo). Glavna prioriteta vseh je globalna pravičnost/solidarnost na različnih nivojih družbe ter področjih: od gospodarstva do tehnologije in okolja, zaradi česar prehajamo od merjenja razvitosti družb po kriteriju BDP k upoštevanju širšega nabora drugih kazalnikov zadovoljstva (kot so npr. indeks človekovega razvoja, okoljske vzdržnosti, družbenega napredka in sreče).

Možni podscenariji:

1. **Otoki razvitosti in žepi nestabilnosti: velika varnost in visok tehnološki razvoj zgolj za del(e) sveta;**
2. **Multilateralizem (z omejeno močjo) soobstaja z (bolj) interesnimi regionalnimi povezavami ("Trdnjava Evropa" sicer sooblikuje pravila delovanja)**

Predvidevanja za Slovenijo: Politično-varnostni položaj je stabilen, kar slovenskem gospodarstvu postavlja podlago za rast in krepitev. Z odličnim upravljanjem s svojimi viri ter preko strateških partnerstev Slovenija zagotavlja trajnostno in dolgoročno prehransko in energetske varnost. Napreden izobraževalni sistem omogoča svobodo posameznika ter spodbuja vrhunsko kreativnost ter znanje. Takšna situacija omogoča nadpovprečno vlaganje v znanost in tehnološki razvoj ter odličnost človeških virov. Slovenska znanstvena in raziskovalno tehnološka elita krepi slovensko prepoznavnost na mednarodnem nivoju: Slovenija je med tistimi, ki postavljajo razvojne in pravne trende na področjih odličnosti.

Seme prihodnosti danes, RLM

Priporočila za MZEZ

Stanje: Pravočasna uvedba AI pomočnikov in avtomatizacija osnovnega dela širi prostor ustvarjalnosti, s čimer je bila dosežena izboljšana produktivnost in inovativnost. Visok nivo blagostanja omogoča še večja vlaganja v posameznika in v prihodnost.

- Redno in sprotno investiranje v tehnološko napredne rešitve, ki podpirajo večjo kognitivno in ustvarjalno plat diplomacije;
- Redno vlaganje v dodatna izobraževanja in usposabljanja diplomatov, za odličnost diplomacije in diplomatskega sistema, ki le tako lahko soustvarja odličnost države ter zagotavlja odličnost njene promocije;
- Spodbujanje in zagotavljanje fleksibilnosti kadrov, ki odražajo široko paleto znanj, za podporo prioritetam ZP;
- Krepi se pomen javne, gospodarske in znanstvene diplomacije;
- Krepi se multilateralna diplomacija, tudi mednarodnega prava v smeri globalne zasnove;
- MZEZ namenja ustrezen finančni in organizacijski vložek v psiho-fizično zdravje zaposlenih in njihovih družin (možnost zdrave prehrane, psihološka in svetovalna pomoč, lastna zdravstvena enota);
- Spodbujanje večje participacije civilne družbe v diplomatskih procesih in mednarodnih projektih.

II. TIRANIJA PANJA OZ. SREDNJI VEK 2.0

PRIZORIŠČE: Velika vlaganja v varnost in šibka vlaganja v tehnološki napredek vodijo k iluziji varne družbe oz. države. Ker je varnost ena temeljnih potreb ljudi, je tak razvoj za del prebivalstva sprejemljiv, a dolgoročno težko vzdržen. Varnost kot absolutna prioriteta pomeni potiskanje človekove svobode in pravic v podrejeni položaj in potencialno vodi v družbo nadzora. Šibkost politike na razvojni strani pomeni postopen padec življenjskega standarda ljudi, kar vodi v družbeni konflikt. Sekuritizacija družbe predpostavlja tudi trend elit nadzora.

Družba:

Nadzor nad ljudmi je, kljub zastareli tehnologiji, prioriteta. Institucije delujejo s prioritetenim fokusom na varnosti in obrambi, kar po eni strani ustvarja (potencialno vprašljiv) občutek varnosti, po drugi pa krepi vtis neprekinjenih izrednih razmer. Sistemi delujejo vedno manj transparentno. Represivni organi pridobivajo na pomenu in moči.

Pluralnost družbe je zmanjšana na vseh področjih. Ljudje izgubljajo zaupanje v državne – tudi nadnacionalne – institucije, kar v kombinaciji s padajočim življenjskim standardom sproža nezadovoljstvo in vodi v socialne nemire. Omejuje se človekova svoboda, oži se prostor ustvarjalnosti ter individualnosti. Takšna struktura in organizacija družbe spreminja družbene vrednote, kjer se srečamo z umanjkanjem socialno-družbene senzibilnosti. Peščica podobno mislečih ljudi, ki ne sledi skupinskemu nagonu večine, se poveže v izolirane mehurčke znanja in idej (zametki potencialnih revolucionarnih gibanj).

Kakovost izobraževalnih sistemov nazaduje, enako velja za socialne in zdravstvene storitve. Izobraževanje se usmeri na ozka nišna področja (predvsem za varnostne potrebe), kar se odraža v regresivnosti razgledanosti družbe. Družba je ranljiva zaradi lažnih novic in dezinformacij, ki v družbi spodbujajo sovražnost, nestrpnost in nezaupanje znotraj in zunaj države. Oblikujejo se ekstremi, kjer so na eni strani teorije zarote, na drugi pa vlada apatija.

Tehnologija:

Tehnološki napredek in viri se primarno izkoriščajo v nadzorne in represivne namene. Prioritetna vlaganja v varnost in z njo povezane tehnologije ter proizvodnjo povzročijo pomanjkanje virov (znanja, ljudi, časa) za zagotavljanje napredka na drugih področjih, kar povzroči vsesplošno stagnacijo. To vodi k nezadovoljstvu ljudi in naporom oblasti oz. elite, kako to nezadovoljstvo zatreti, kar spet krepi vlaganja v (represivno) varnost. Začaran krog dovoljuje le malo prelivanja tehnološkega napredka v civilne namene (npr. minimalna prehranska varnost). Kibernetika, tekma in hibridne grožnje spodbudijo povečanje varnostnih vlaganj in spiralo naraščajočega nezaupanja; to načinja možnosti mednarodnega sodelovanja in dogovorov.

Okolje in gospodarstvo:

Zaradi šibkega vlaganja v razvoj so države in družbe neuspešne pri spopadanju s podnebno in okoljsko krizo. Pritiski na konkurenčnost gospodarstva naraščajo, dodana vrednost pada; posledično se povečuje družbena nestabilnost. Fokus gospodarske aktivnosti je na obrambni in vojaški industriji, tudi na industriji izdelkov za dvojno rabo. S tem je omejen prenos tehnologije in znanja v druge ekonomske sfere, zato je napredka pri doseganju globalnih trajnostnih ciljev ni.

Nezmožnost ukrepanja na področju podnebnih sprememb in degradacija naravnega okolja zmanjšuje kakovost življenja ljudi. Povzroči tudi valove migrantov in vojnih beguncev, ki zaradi množičnosti postanejo eden izmed ključnih varnostnih in humanitarnih izzivov. Priča smo zapiranju nacionalnih ekonomij (protekcijonizem, avtarkija...) in le ozkemu interesnemu povezovanju na mednarodni ravni (transakcionalizem).

Mednarodna politika:

Za stanje v svetu so značilni nezaupanje, manko dialoga, zatekanje k enakomislečim ter sledenje parcialnim (varnostnim) interesom. Mednarodni odnosi temeljijo na transakcionalizmu. V svetu obstaja velika nestabilnost in občutek nepovezanosti, ki vodi v ogroženost obstoječih regionalnih in multilateralnih povezav (vključno s trans-atlantskimi zaveznitvi), ki temeljijo na skupnih vrednotah; ogrožen je mednarodni red in mir. Globalni napredek je zanemarjen oz. ni tema, za katero bi si skupno prizadevali.

Pojavljajo se drugačna ad-hoc zaveznitva proti (kar se je nekoč imenovalo) "zahodu", ki temeljijo na interesih (kot npr. osi preobrata/"axis of upheaval"). Gre za izrazit multipolarizem s centri moči, ki se v glavnem oblikujejo na velesilah (oz. velikih koncentracijah moči).

Možni podscenariji:

1. Svet se znajde v popolnem spopadu polov oz. blokov in pristopov ("*clash of civilizations*", op. vendar ne direktno po teoriji S. Huntingtona)
2. Razpad/propad Nata in/ali EU

Predvidevanja za Slovenijo: Slovenija v luči korenitih družbenih in varnostnih sprememb – in kot manjša država – izgubi velik del moči in s tem tudi svojo lastno prepoznavnost v mednarodni skupnosti. Manj je zagovarjanja vrednot, človekovih pravic in načelnosti v mednarodnem okolju, saj je to v čedalje večjem nasprotju z notranjo politiko, poleg tega bi taka agenda potencialno peljala k osamitvi. Slovenija si mora varnost zagotoviti preko mreže (interesnih) zavezništov, saj je v večini odvisna od tujih surovin in proizvodnje (energetika, prehrana, medicinski pripomočki in zdravila, orožje) – torej gre za »uvoz varnosti«. S tem bo najverjetneje potrebno prestopiti moralni rubikon.

“Kaj kej nov’ga?”

Nova normala, RLM

Priporočila za MZEZ

Stanje: Do izraza pride dolgoletno zanemarjanje vpenjanja varnosti v vsa področja delovanja slovenske diplomacije, ki se mora spopasti z novimi znanji, novimi pristopi in pomanjkanjem usposobljenega kadra. Slovenska ZP in diplomacija sta namreč podrejeni varnostnim interesom in institucijam, v središču naporov ostajajo varnostna vprašanja.

- Izrazita potreba po spremembi načina razmišljanja na MZEZ (*mindset change*);
- Izrazito povečanje vlaganj v napredne tehnološke rešitve je nujnost: predvsem v avtomatizacijo nekaterih procesov (UI), v kibernetsko in hibridno varnost ter v zaščito informacij;
- Nujna bodo tudi dodatna vlaganja tako sredstev kot naporov v večjo osveščenost vseh (vključno z družinskimi člani) o varnostnih rizikih ter boljšo vpetost varnosti v vse aktivne dosjeje;
- Potrebna bo izrazita in dodatna specializacija diplomacije z elementi varnostnega znanja, tudi na področju znanstvene, gospodarske in javne diplomacije;
- Obvezno vsakoletno usposabljanje diplomatov (in ostalih zaposlenih na MZEZ), da se vsakič znova pripravi na učinkovito poznavanje in zagovarjanje slovenskih interesov ter na korenito poznavanje zadnjih (vključno tehnoloških) trendov na globalni ravni – za izgradnjo večje odpornosti;
- Vojaško oz. varnostno (HEAT, HEST) usposabljanje je pogoj za opravljanje diplomatske službe.

III. TEHNOLOŠKA NADVLADA KOT GLOBALNA MOČ OZ. V PASTI TEHNOLOGIJE

PRIZORIŠČE: *V svetu je prisotno naraščanje razlik in neenakosti: ne le med deli prebivalstva, ampak tudi med državami samimi – odvisnost od lastništva nad kapitalom in s tem razvojem. Minimalno vlaganje v varnost je do določene mere kompenzirano z vlaganji v tehnološki razvoj. Družbene vrzeli se poglobljajo, spreminjajo se družbene vrednote, kakovost življenja za veliko večino pada. Moč temelji na tehnologiji.*

Družba:

Lastništvo nad tehnologijo prinaša ugled in veljavo v družbi. Odstotnost delujočega okvira varnosti in predvidljive stabilnosti družbo čedalje bolj razdvaja in individualizira. Gre torej za »boj za preživetje v velikem slogu«, tudi na račun vrednot. Najboljše visoke tehnologije so dostopne le ozkemu krogu ljudi, kar pospešeno krepi neenakost in s tem razkrajja družbeno kohezivnost. Elite vladajo nad institucijami, kar vodi tudi v razkroj splošno dostopne socialne in zdravstvene varnosti za vse. Interes države je podrejen interesu multinacionalnih podjetij. Poudarek na pospeševanju tehnološkega razvoja vodi k zanemarjanju humanističnih vrednot, etike in osredotočenosti na človeka.

Družba razpade na manjše atomizirane enote, kar povzroči večjo razpršenost, nepovezanost, rivalstvo in neusklajenost delovanja ljudi. Povečano razslojevanje družbe vodi v nezadovoljstvo in socialne nemire. Pojmovanje vrednote svobode posameznika je spremenjeno, ultimativni cilj doseganja produktivnosti prinaša dolge delovnike, prisotno je omejevanje človekovih pravic. To ključno vpliva na znižanje kakovosti življenja ljudi, na njihovo kreativnost ter vidike življenja.

Tehnologija:

Tehnološki razvoj omogoča boljše rešitve v gospodarstvu, zdravstvu, šolstvu, kmetijstvu, zaščiti okolja, vendar te rešitve niso dostopne vsem. Ključna podjetja in centri tehnološkega napredka so v rokah velikega kapitala in multinacionalk, kar predstavlja tveganje: tako za nacionalne države kot tudi za nadzor smeri in procesa razvoja tehnologij. Tisti, ki imajo nadzor nad velikimi bazami podatkov, imajo v rokah monopol moči. Ogromna vlaganja pospešujejo tehnološki napredek (npr. razmah kvantnega računalništva). Beleži se visok porast tehnološkega vohunjenja (tudi zaradi pomanjkanja ustreznega varnostnega in pravnega okvira).

Hiter tehnološki napredek je odprl vrata za nove vsebine, izvajalce in izobraževalce kot tudi tehnologijo, ki prispeva k optimalnemu (maksimalnemu?) izkoristku potenciala posameznika, tudi človeške inteligence, zaradi česar je pričakovati etično vprašljive pristope do uporabe tehnologij (*CBI, enhanced human beings*). Izobraževanje je prvenstveno prilagojeno potrebam elit (skozi šolski proces se ideološko oblikujejo posamezniki, ki ustrezajo potrebam vladajoče elite). Pravna regulacija ne zmore slediti tehnološkim spremembam in zanjo niti ni interesa. Odpovedujejo tudi varnostni sistemi, ki bi lahko zagotovili verodostojnost informacij, varnost pretoka le-teh ter preprečili manipulacijo z njimi.

Okolje in gospodarstvo:

Tehnološki razvoj olajša zeleni in energetski prehod, ki pa je bolj v interesu kapitala (prisvajanje virov) kot družbe. To vpliva na dostopnost virov in na njihovo ceno. Tehnološki in raziskovalni centri predstavljajo vedno nove produkte in rešitve za optimizacijo življenja. Problem ostaja pomanjkanje državnega, pravnega in socialnega okvira za prerazporejanje bogastva in priložnosti.

V trgovinskih in logističnih tokovih in dobavnih verigah prevladujejo podjetja, ne države: pojavi se globalizacija elite in naraščanje vsestranskega siromašenja na drugi strani. Tudi trg delovne sile se eksponentno globalizira, sploh za visoko izobraženo in usposobljeno delovno silo. Ta sledi kapitalu, zato migracije ostajajo velik vsesplošni izziv.

Mednarodna politika:

Potrebe kapitala prevladajo nad doseženimi standardi varovanja človekovih pravic, kakovosti življenja in vrednosti človeškega življenja – ob zmanjšanju varnosti. Mednarodna varnost je komercializirana: varnost se kupuje in podjetja prevzemajo ključno vlogo tudi na tem področju. Naraščajoč elitizem povzroči spremembe družb, ki drsijo iz demokratičnih v bolj tehnokratske, celo avtokratske. Po svetu se na oblast dvigujejo avtoritarne sile tam, kjer je politična moč uspela povečati nadzor nad kapitalom. Takšne države so uspešnejše: tako pri zagotavljanju varnosti kot tudi pri obvladovanju migracijskih pritiskov ter reguliranju neenakosti.

Mednarodne organizacije izgubijo svoj pomen. Oblikuje se potreba po sklepanju (regionalnih) zavezništov, ki presegajo meddržavno povezovanje. Vzpostavi se nov »nevladni« multilateralizem. Prevlada velikih podjetij, ki ogrozi suverenost držav, vodi v (re)globalizacijo, ki jo oblikuje nadnacionalna odličnost tehnoloških dosežkov in procesov. To ključno vpliva na prenovo okvirov mednarodnega sodelovanja na več področjih: globalni trgi, neusmiljena konkurenca, prevlada tehnoloških standardov nad pravili. Kupljiva varnost oblikuje sistem novodobnega suženjstva – obstoj malih držav je ogrožen.

Možni podscenariji:

1. **Kartelno dogovarjanje v globalnem smislu: evolucija tehno-polarizma.**
2. **Učinkoviti regionalni dogovori o sodelovanju med državami in podjetji (npr. v EU)**

Predvidevanja za Slovenijo: Slovenija ostaja zavezana multilateralizmu. Če ima svojo močno točko v naprednem in inovativnem tehnološkem razvoju, bo na mednarodni ravni nadaljevala s prizadevanji za kodifikacijo tehnološkega napredka: Slovenija se bo še naprej skupaj z isto-mislečimi zavzemala za vidike ozaveščanja in etike. Hkrati je slovenska družba in država zelo ranljiva: zaradi svoje majhnosti je v izrazito neenakovrednem položaju z ostalimi državami, tudi zaradi na vrednotah temelječe družbe ter socialne države. Za lastno varnost bo tvorila strateška multilateralna (tudi vojaška) zavezništva, ki vlagajo v tehnološki razvoj in posledično krepijo slovensko trdo varnost in stabilnost.

VIR: Privatna objava z omrežja Bluesky

Priporočila za MZEZ

Stanje: Če bo varnost predmet trgovanja, bodo imela podjetja in tehnološki centri večjo vlogo v diplomaciji (in pri delovanju MZEZ).

- Le pravočasna in ustrezna specializacija diplomacije se lahko sooči s takšnim izzivom;
- Potrebno je zagotavljanje tehnične in vsebinske usposobljenosti diplomatov za potrebe tehno-multilateralizma/tehnopolarizma, tudi z vidika varovanja nacionalnih interesov;
- Večje investicije v (visoko razvita) tehnološka orodja za optimizacijo delovanja diplomacije: (1) uporaba pri vsakdanjem delu (analizah, predvidevanjih, odločitvah) in (2) znanje za prepoznavanje trendov, groženj in pasti;
- Narašča pomen znanstvene, tehnološke ter gospodarske diplomacije: tako za ustrezno promocijo domačih R&D rešitev kot za sklepanje primernih tehnološko-varnostnih povezav;
- Slovenska diplomacija bo izpostavljena širši tekmi za (tehnološko) najbolj usposobljene kadre (globalni »iskalci na glave«): nujne bodo spremembe v kadrovski politiki in politiki nagrajevanja;
- Prilagajanje DKP mreže: odpiranje tehnoloških predstavništev po svetu.

IV. BOJ ZA PREŽIVETJE OZ. ZATON ČLOVEČNOSTI

PRIZORIŠČE: *Nizko vlaganje v razvoj pomeni zastarelost tehnologije. Ta pa je namenjena preživetju in zagotavljanju minimalne varnosti. Boj za preživetje poteka na račun narave in trajnostnih rešitev. Karkoli deluje, temelji na oportunističnosti in transakcionalizmu, kar pomeni "izposojanje" varnosti od drugih in posledično odvisnost (vazalstvo). V družbi se vzpostavljajo paralelni svetovi.*

Družba:

Zdi se, kot da je prišlo do implozije vsega, kar je človek dosegel. Družba se zaradi notranjih delitev in konfliktov deli, pravna država ne deluje. Naraščajo geta revnih in področja izoliranih, močno zaščitene otok bogatejših ljudi. Splošno nezaupanje narašča, institucije in družbeni red (demokracija) so na robu preživetja (ali celo zgodovina).

Življenjski standard večine je na nizki ravni, vlada pomanjkanje, prisoten je boj za preživetje. Javne storitve, vključno z varnostjo, niso več na voljo; privoščijo si jih lahko le izjeme. Širijo se epidemije in pandemije, kar močno dvigne umrljivost človeške in drugih vrst. Neizobraženost in izključenost vodi v ekstremizme - v družbi se vzpostavijo paralelni svetovi. Posledično se vrstijo množični upori, kriminalni in regionalni spopadi; prisoten je kaos. Širi se strah. Nadzora nad migracijami ni.

Tehnologija

Stanje družbe in države, ki ne deluje, ne zagotavlja napredka. Obstoječa tehnologija je izrabljena v namene preživetja in zagotavljanja minimalne varnosti. Zaradi nizkih vlaganj ter pomanjkanja virov, znanja, družbenega konsenza in povezav prihaja ne le do stagnacije, pač pa do nazadovanja družb in zaustavitve razvoja. Glavni cilj je preživetje.

Obstoječa zastarela tehnologija je izkoriščana za napade na družbo in družbene sisteme. Zgodovina in resnica se nenadzorovano poustvarjata. Svet in družba sta preplavljena z lažmi in dezinformacijami. Javno mnenje je zato manipulirano, verodostojnost vsega je načeta (možnost t. i. hekanja družbe).

Okolje in gospodarstvo:

Naravni viri so omejeni, otežen je dostop do njih, zaradi česar so čedalje bolj vzrok konfliktov in vojn. Boj za preživetje poteka na račun narave in trajnostnih rešitev. Neupravljanje s podnebnimi spremembami in degradacija okolja ogrožajo možnost življenja na vedno več območjih.

Zaloge usihajo, dobavne verige so pretrgane ali močno ovirane. Karkoli deluje, temelji na oportunističnosti in transakcionalizmu med in znotraj ozkih skupin, tudi z elementi nereguliranih aktivnosti in kriminala; zavezništva temeljijo izključno na tej podlagi in so nepredvidljiva. Miru ni več.

Mednarodna politika:

V mednarodnih odnosih prevladuje grobi politični realizem, v katerem so za obstoj in preživetje dovoljena vsa sredstva. V prednosti so države z večjim nacionalnim bogastvom in močnejšimi elitami. Obstoj številnih držav je ogrožen. Svetu vladajo elitni krogi, ki so jim države podrejene. Obstoj držav in medsebojnih povezav je odvisen od privilegiranih posameznikov, ki imajo moč. Ti, ki imajo v rokah tehnologijo in strateške povezave do virov surovin ter dobrin, so v monopolnem položaju.

Tako stanje vodi v povečane migracije, zaradi katerih se zaostrojuje meddržavni konflikti; pomen meja upada.

Možni podscenariji:

1. **Vsesplošna ujetost celotnega sveta v spiralo razvojne stagnacije in kaosa ("clash of fractions")**
2. **Regionalni žepi stagnacije ob relativni varnosti (»scenarij Butana«) zaradi strateške nepomembnosti**

Predvidevanja za Slovenijo: Slovenija poskuša obvladovati večplastno krizo: demografske in migracijske izzive, socialne nemire in naraščajočo revščino. Mladi zapuščajo državo kljub neperspektivnim razmeram drugje, saj ne razpolagajo z verodostojnimi informacijami. Slovenija se z nekaterimi podobno mislečimi državami (npr. ostanek EU) bori za obstanek, kar ne bo brez cene. Izraziti transakcionalizem načeloma ni naklonjen malim državam.

“A je res zadnja?”

Otroci z rožo, RLM

Priporočila za MZEZ

Stanje: MZEZ (če uspe obstati kot samostojna institucija) deluje izrazito in izključno v interesu vladajoče elite.

- S pravočasnimi investicijami v tehnološko napredne rešitve v preteklosti je možno spremljanje (vsaj regionalno) mednarodnih razmer; naloga diplomatov je predvsem izpolnjevanje navodil, ustvarjalna plat diplomacije pade/ni zaželeno;
- Potrebna so vlaganja v usposabljanja in znanje diplomatov in drugih (koristnih/strateških) akterjev predvsem s ciljem zagotavljanja transakcionalnih priložnosti ter potencialnih strateških povezav za preživetje;
- Krepitev interesne javne diplomacije (promocije priložnosti Slovenije), gospodarska diplomacija se tesno povezuje z varnostnimi interesi in garancijami;
- Razpolaganje s specifičnimi znanji v podporo ZP-aktivnostim, ki se izvajajo centralizirano in na višjem nivoju;
- Aktivno razmišljanje o alternativnih možnostih povezav: (1) regionalno povezovanje podobno mislečih, (2) sodelovanje s (tudi oddaljenimi) potencialnimi partnerji na podlagi skupnega interesa in (3) sodelovanje (združevanje moči) po geografskem principu, npr. s sosednjimi državami (cesarstvo, republika ali (kon)federacija);
- Povečevanje odpornosti ministrstva v vzpostavitvijo rezervnih sistemov za neprekinjeno delovanje.

Aneks 1: Razlaga metodologije

Pri projektu so bile uporabljene različne metode. Vsako na kratko, v nekaj stavkih, pojasnujemo v nadaljevanju:

1. Pregled obzorja (*horizon scanning*)

Pregledovanje obzorja je metoda opazovanja, branja in zbiranja informacij iz različnih virov^[5] – torej strukturiran proces zgodnje identifikacije razvoja, trendov in namigov (*weak signals*) o možnih prihodnostih. Bistveno je, da gre identifikacija v smeri vsega možnega (*possible*), torej dlje od verjetnega in verodostojnega (*probable, even plausible*)

2. Analiza (mega)trendov (*(mega)trend analysis*)

Z analizo trendov in megatrendov raziskujemo nastanek pojavov in njihov razvoj do danes ter poskušamo predvideti njihov nadaljnji razvoj. S to metodo ustvarimo znanje in zavedanje glede dejavnikov (*drivers*), ki so razlog za dotičnim razvojem trendov.

3. Metoda STEEP

STEPP (*Society, Technology, Environment, Economy, Politics*) je klasična metoda urejanja dejavnikov/trendov, ki bodo najbolj verjetno vplivali na specifične prihodnosti, vključno s tistimi, ki se zdijo najmanj možni. Takšno združevanje po posameznih skupinah STEEP olajša detekcijo najvplivnejših in najbolj predvidljivih dejavnikov, kar je v veliko pomoč pri predvidevanju bolj alternativnih prihodnosti.

4. »Kolesarjenje v prihodnost« (*future wheels*)

Kolesa so (grafična) enostavna in privlačna metoda za ocenjevanje vpliva posameznega trenda ali dejavnika. Gre za organizirano razmišljanje, ki različne prihodnosti postavlja pod vprašaj – na način, da poskuša identificirati bolj in manj pričakovane direktne in indirektno vplive posameznih dejavnikov ter odnose med njimi.

5. Pisanje scenarijev (*scenario writing*)

Ena najbolj klasičnih metod strateškega predvidevanja je zasnova zgodbe o (eni ali več) možnostih, kako bi prihodnost lahko izgledala. Gre za predstavitev raziskovanja, kar (smer) razvoj(a) dotičnega dejavnika pomeni za prihodnost, ki je neskončno kompleksna in se stalno spreminja. Scenarij ni nikdar popoln, odpira pa perspektive in stimulira dolgoročne vizije ter zmanjšuje šoke.

6. Metoda kvadranta (*quadrant method*) ali metoda osi negotovosti (*axes of uncertainty*)

Ta metoda je številčno enostavna, saj je omejena na dve kritični determinanti (negotovosti/dejavnika), ki sta postavljeni na dve osi, ki nato tvorita matrico štirih polj (kvadrant). V teh štirih poljih različna intenzivnost determinant tvori štiri različne scenarije.^[6]

7. Participativna metoda (*participatory method*)

Gre za alternativno metodo, s katero smo pri oblikovanju končnega izdelka želeli vključiti različne skupine deležnikov, ki bi nam s svojim (nekoliko drugačnim) razmišljanjem in pogledom pomagali preveriti kakovost izdelka.^[7] Vključili smo tri skupine deležnikov (dijaki, študenti, akademski krog).

[5] Viri so navedeni v aneksu 2

[6] V našem primeru sta bili determinanti: 1. varnost in 2. napredek oz. tehnološki razvoj (R&D), ki sta bili izbrani na podlagi daljše razprave in konsenza vseh udeležencev projekta.

[7] Ob zavedanju pristranosti, kot navedeno v uvodu tega dokumenta

Aneks 2: Začetna literatura (ad metoda 1)^[8]

- Almeida, F. 2023. "Foresights for Big Data across Industries." *Foresight*. Dostopno na <https://doi.org/10.1108/FS-02-2021-0059>.
- Analysis and Research Team. 2023. "Geoengineering: Playing the Sorcerer's Apprentice? Geopolitical Risks of a Race to Control the Climate." Council of the European Union. Dostopno na <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/council-research-previous-papers/>.
- Analysis and Research Team. 2023. "Predictions 2023." Council of the European Union. Dostopno na <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/council-research-previous-papers/>.
- Asikainen, T., Bitat, A., Bol, E., Czako, V., Marmier, A., Muench, S., Murauskaite-Bull, I., Scapolo, F. in Stoermer, E. 2021. "The Future of Jobs is Green." Publications Office of the European Union. Dostopno na <https://dx.doi.org/10.2760/218792>.
- Aurambout, J.P., Schiavina, M., Melchiori, M., Fioretti, C., Guzzo, F., Vandecasteele, I., Proietti, P., Kavalov, B., Panella, F. in Koukoulakis, G. 2021. "Shrinking Cities," European Commission. Dostopno na <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC126011>.
- Berlingieri, F., Casabianca, E., D'hombrès, B., Kovacic, M., Mauri, C., Nurminen, M., Schnepf, S. in Stepanova, E. 2023. "Perceptions of Inequality and Fairness: What has Changed over the past 5 Years." European Commission. Dostopno na <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC131980>.
- Black, James, Linda Slapakova, in Kevin Martin. 2022. "Future Uses of Space Out to 2050: Emerging Threats and Opportunities for the UK National Space Strategy." RAND Corporation. Dostopno na https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA609-1.html.
- Bremmer Ian in Cliff Kupchan. 2023. "Top Risks 2023." Eurasia Group. Dostopno na <https://www.eurasiagroup.net/issues/top-risks-2023>.
- Cagnin, C., Muench, S., Scapolo, F., Stoermer, E. in Vesnic Alujevic, L. 2021. "Shaping and Securing the EU's Open Strategic Autonomy by 2040 and Beyond." Publications Office of the European Union. Dostopno na <https://dx.doi.org/10.2760/414963>.
- Ciucci Matteo. 2020. "Webinar Proceedings: Mental Health During the COVID-19 Pandemic." European Parliament Think Tank. Dostopno na [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPO_L_BRI\(2020\)658213](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPO_L_BRI(2020)658213).
- Council of the European Union. 2022. "The Semiconductor Ecosystem: Global Features and Europe's Position." Dostopno na <https://www.consilium.europa.eu/media/58112/220712-the-semiconductor-ecosystem-global-features-and-europe-s-position.pdf>.
- Crippa, M. et al. 2021. "Food Systems are Responsible for a third of Global Anthropogenic GHG Emissions." *Nature Food*. Dostopno na <https://doi.org/10.1038/s43016-021-00225-9>.
- Danish Refugee Council. 2023. "Global Displacement Forecast Report 2023." Dostopno na <https://pro.drc.ngo/resources/documents/global-displacement-forecast/>.
- Darnis Jean-Pierre. 2020. "Space as a Key Element of Europe's Digital Sovereignty", Notes de l'Ifri, Ifri. Dostopno na <https://www.ifri.org/en/publications/notes-de-lifri/space-key-element-europes-digital-sovereignty>.
- Elsevier Health. 2023. "Clinician of the Future Report 2023." Dostopno na <https://www.elsevier.com/resources/clinician-of-the-future-2023>.
- ESPAS. 2018. "Global Trends to 2030: The Future of Migration and Intergration." Dostopno na https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/system/files/generated/document/en/Ideas%2520Paper%2520Future%2520Migration%2520Integration_VO4.pdf.
- European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. 2022. "Annual Report on Intra-EU Labour Mobility 2022." Publications Office. Dostopno na <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=457&furtherNews=yes&newsId=10545>.
- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Group of Chief Scientific Advisors. 2020. "Adaptation to health effects of climate change in Europe." Publications Office. Dostopno na <https://data.europa.eu/doi/10.2777/869383>.
- European Commission, Joint Research Centre, Bisselink, B., Bernhard, J., Gelati, E. et al. 2020. "Climate Change and Europe's Water Resources." Publications Office of the European Union. Dostopno na <https://data.europa.eu/doi/10.2760/15553>.
- European Commission, Joint Research Centre, Vesnic-Alujevic, L., Muench, S., Stoermer, E. 2023. "Reference Foresight Scenarios on the Global standing of the European Union in 2040." Publications Office of the European Union. Dostopno na <https://data.europa.eu/doi/10.2760/490501>.
- European Commission, Joint Research Centre. 2020. "Critical Raw Materials for Strategic Technologies and Sectors in the EU - A Foresight Study." Public Office. Dostopno na https://rmis.jrc.ec.europa.eu/uploads/CRMs_for_Strategic_Technologies_and_Sectors_in_the_EU_2020.pdf.
- European Commission. 2021. "Industry 5.0: A Transformative Vision for Europe; Governing Systemic Transformations towards a Sustainable Industry, ESIR Policy Brief No. 3" Dostopno na https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/industry-50-transformative-vision-europe_en.
- European Commission. 2023. "2023 Strategic Forecast Report." Publications Office of the European Union. Dostopno na https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-planning/strategic-foresight/2023-strategic-foresight-report_en.
- European Commission. 2020. "EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing Nature Back into our Lives." Dostopno na https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en.
- European Union Institute for Security Studies, Faleg, G. 2021. "African Futures 2030 – Free Trade, Peace and Prosperity." Publications Office of the European Union. Dostopno na <https://data.europa.eu/doi/10.2815/458263>.
- European Union Institute for Security Studies, Popkostova, Y. 2023. "The Power Shift – The Impact of the Low-carbon Transition on the Oil and Gas Economy." Publications Office of the European Union. Dostopno na <https://data.europa.eu/doi/10.2815/844622>.
- Giansanti D, Gulino RA. 2021. "The Cybersecurity and the Care Robots: A Viewpoint on the Open Problems and the Perspectives. Healthcare (Basel)." Dostopno na doi: [10.3390/healthcare9121653](https://doi.org/10.3390/healthcare9121653).
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). 2023. "Future Global Climate: Scenario-Based Projections and Near-Term Information." Chapter. In *Climate Change 2021 – The Physical Science Basis: Working Group I Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge: Cambridge University Press. Dostopno na <https://www.cambridge.org/core/books/climate-change-2021-the-physical-science-basis/future-global-climate-scenario-based-projections-and-nearterm-information/309359EDDCFABB031C078AE20CEE04FD>.

[8] Seznam odseva le ključne in večje vire in ni dokončen

- PCC, 2023. "Summary for Policymakers. In: Climate Change 2023: Synthesis Report." Dostopno na <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/>.
- IPSOS. 2023. "A New World Order? Navigating a Polycrisis: Global Trends 2023." Dostopno na <https://www.ipsos.com/en-ca/global-trends>.
- ITONICS. 2023. "Where to Play: Game-Changing Technologies for Energy." Dostopno na <https://www.itonics-innovation.com/technology-report-energy>.
- Ivanovich, C.C., Sun, T., Gordon, D.R. et al. 2023. "Future Warming from Global Food Consumption." Nat. Clim. Chang. Dostopno na <https://doi.org/10.1038/s41558-023-01605-8>.
- Joint Research Centre. 2022. "Zero Pollution Outlook 2022." Publications Office of the European Union. Dostopno na <https://dx.doi.org/10.2760/39491>.
- Kim C, Holm M, Frost I, et al. 2023. "Global and Regional Burden of Attributable and Associated Bacterial Antimicrobial Resistance Avertable by Vaccination: Modelling Study." BMJ Global Health. Dostopno na <https://gh.bmj.com/content/8/7/e011341>.
- McKinsey&Company. 2023. "The Economic Potential of Generative AI: The Next Productive Frontier." Dostopno na <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-economic-potential-of-generative-ai-the-next-productivity-frontier#introduction>.
- Micheli, M., Ponti, M., Craglia, M., & Berti Suman, A. 2020. "Emerging Models of Data Governance in the Age of Datafication." Big Data & Society. <https://doi.org/10.1177/2053951720948087>.
- Nativi, S., Mazzetti, P. in Craglia, M. 2021. "Digital Ecosystems for Developing Digital Twins of the Earth: The Destination Earth Case." REMOTE SENSING. Dostopno na <https://dx.doi.org/10.3390/rs13112119>.
- Nato Defence College. 2024. "What if...? 12 Dragon King Scenarios for 2028." Dostopno na <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1918>.
- Noonan Eamonn. 2024. "Choosing Europe's future: The 2024 ESPAS report – At a Glance" European Parliament. Dostopno na [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2024\)757825](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2024)757825).
- OECD. 2020. "Towards 2035 Strategic Foresight: Making Migration and Integration Policies Future Ready." Dostopno na <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/events/2020/1/ministerial-meeting-on-migration/migration-strategic-foresight.pdf>.
- on the Global Standing of the EU in 2040." Publications Office of the European Union. Dostopno na <https://dx.doi.org/10.2760/490501>.
- Sala, A., Punie, Y., Garkov, V. in Cabrera Giraldez, M. 2020. "LifeComp: The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence." Publications Office of the European Union. Dostopno na <https://dx.doi.org/10.2760/302967>.
- Shell. 2021. "The Energy Transformation Scenarios: An Overview." Dostopno na <https://www.shell.com/news-and-insights/scenarios/what-are-the-previous-shell-scenarios.html>.
- Smit Sven, Tacke Tilman, Lund Susan, Manyika James in Thiel Lea. 2020. "The Future of Work in Europe: Automation, Workforce Transitions, and the Shifting Geography of Employment." McKinsey Global Institute. Dostopno na <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/the-future-of-work-in-europe>.
- Sulis, P., Vandecasteele, I., Halmos, A., Ni Earcaín, N., Maistrali, A., Aurbambout, J. and Lavalley, C. 2022. "Cities Fit for the Digital Age." European Commission. Dostopno na <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128724>.
- The Strategic Futures Group, National Intelligence Council. 2021. "Global Trends 2040; A More Contested World." Dostopno na <https://www.dni.gov/index.php/gt2040-home>.
- Thomas Bauwens, Marko Hekkert, Julian Kirchherr. 2020. "Circular futures: What Will They Look Like?" Ecological Economics. Dostopno na <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106703>.
- UN. 2023. "Blueprint for Acceleration: Sustainable Development Goal 6 Synthesis Report on Water and Sanitation 2023." Dostopno na <https://www.unwater.org/publications/sdg-6-synthesis-report-2023>.
- UNEP. 2022. "Adaptation Gap Report 2022: Too Little, Too Slow – Climate Adaptation Failure Puts World at Risk." Dostopno na <https://unepccc.org/adaptation-gap-reports/>.
- UNESCO. 2021. " [Summary] Media and Information Literacy: The Time to Act is Now!." Dostopno na <https://ite.unesco.org/wp-content/uploads/2021/04/MIL-Curriculum-second-edition-summary-EN.pdf>.
- Vesnic-Alujevic, L., Muench, S. in Stoermer, E. 2023. "Reference Foresight Scenarios: Scenarios
- Vuorikari, R., Punie, Y. in Cabrera Giraldez, M. 2020. "Emerging Technologies and the Teaching Profession" Publications Office of the European Union. Dostopno na <https://dx.doi.org/10.2760/46933>.
- Wieringen Kjeld van. 2022. "EU-China 2030; European Expert Consultation on Future Relations with China." EPRS | European Parliamentary Research Service. Dostopno na [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU\(2022\)739240](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU(2022)739240).
- World Economic Forum. 2022. "Four Futures for Economic Globalization: Scenarios and Their Implications." Dostopno na <https://www.weforum.org/publications/four-futures-for-economic-globalization-scenarios-and-their-implications/>.
- World Meteorological Organization. 2023. "WMO Global Greenhouse Gas Watch; Brochure." Dostopno na <https://wmo.int/files/global-greenhouse-gas-watch-brochure>.

Odgovorna urednica:

Sabina R. Stadler

Oblikovanje in prelom:

Rea Lara Mrhar

Ilustracije:

Rea Lara Mrhar

Ljubljana, julij 2024